

STYRJALDARLOKIN OG LOK STYRJALDA

Eftir

Dr. Helga Pjeturss

Ymsir virðast gera ráð fyrir að styrjöld þessari, hinni mestu og víðtækustu sem háð hefir verið á þessari jörð, kunni að verða lokið á þessu nýbysjaða ári. En það þarf vissulega ekki neinn hernaðarfræðing til að sjá hversu býsna ólíklegt það er, að slíkar vonir geti annað en brugðist. Því hefir þrífaldlega verið lýst yfir, að friður verði ekki saminn fyr en andstæðingarnir sjeu gjörsigraðir. En ennþá eru allir stríðsaðilar svo máttugir, að í ólíklegasta lagi virðist, að ekki þurfi styrjöldin að halda áfram enn ár eftir ár, áður en um úrslitasigur geti orðið að ræða. Ekki virðist geta komið til mála, að Bandaríkin verði svo magnþota, að Japönum takist að setja þar lið á land og leggja þau undir sig. Ekki eru heldur nein líkindi til að innrás geti orðið gerð á Bretlandi, þar sem Þjóðverjar treystust ekki til þess, þegar þeir voru sem máttugastir og sigursælastir.

En eru þá nokkrar líkur til að Þjóðverjar gætu orðið gjörsigraðir á skömmum tíma, svo sem fyrir árslok 1943?

Þegar þess er gætt hversu Þjóðverjar eru miklu máttugri nú en 1918, og forustan öruggari, þá virðist óhætt að segja það fyrir, að þetta geti ekki orðið.

Þá eru Japanar, og virðast mjer horfurnar þar ískyggilegastar af öllu í ófriði þessum. Þeir segja sjálfir, að sigurför þeirra á einu ári eigi ekki sinn líka í veraldarsögunni, og að þeir hafi þegar, áður en árásin á Japan er

eiginlega byrjuð, eyðilagt 2/5 af hinum stórkostlega Kyrrahafsfloða Bandaríkjana. Hinn mikli landfræðingur og vitringur, prófessor Macmillan Brown, sagði 1925, að skamt mundi til styrjaldar milli Japans og Bandaríkjana. Taldi hann líklegast að Japanar mundu vinna á fyrst, en verða þó sigraðir að lokum, af því að þeir væru svo miklu fátækari en Bandaríkin. Hann gerði ekki ráð fyrir svo stórkostlegum ránsfeng Japana í fyrstu lotu, að fátækt þeirra væri þar með lokið.

II.

Jeg hefi vitanlega engin skilyrði til að vera dómbær um það, hvort fluglið Bandamanna geti orðið svo öflugt, að það ráði úrslitum, og Japanar neyðist til að biðja um frið. En það er annað sem jeg hefi dálítið vit á, hin jarðfræðilega og lífræðilega hlið málsins. Saga mannkynsins er tilraun til að komast á það stig menningar, að jörð vor geti orðið heimkynni fólks sem lifir rjettu og farsælu lífi. Sú tilraun hefir altaf mistekist, og fyrst og fremst sakir þess, hve lítið fylgi hefir verið veitt þeirri viðleitni til vitkunar, sem þar er undirstöðuatriði. Þetta hefir verið aðalástæðan til þess, að mannkynið hefir aldrei komist á sanna framfarabraut, aldrei neitt þjóðfjelag verið til, sem viðunandi væri. — Miklar og merkilegar framfarir hafa að vísu orðið, en þó leiða

hinum merku vísindamönnum sem eru ritstjórar „Nature“, að jeg gæti sagt frá vísindalegri uppgötvun, sem vel væri fallin til að vekja efurtekt, jafnvel þó að á ófridartímum væri, og bauðst til að senda tímaritinu grein um þetta efni, ef þeir vildu. Jeg er nú eins og margir vita orðinn nokkuð roskinn, og hefi haft góðar ástæður til að láta eldast af mjer ýmsar tegundir af einfeltnislegri bjartsýni, sem æskunni geta fylgt. Og þar sem jeg er dálítið kunnugur sögu vísindanna, og veit hvernig hinum stærstu og þýðingarmestu uppgötvunum hefir vanalega verið tekið í fyrstu, þá gerði jeg helst ráð fyrir því, að brjefi mínu mundi ekki einu sinni verða svarað. En svo varð þó; ritstjórnir reyndust þau þrúðmenn, að svara mjer vingjarnlega, og á þá leið, að jeg gæti reynt að senda þessa grein, sem jeg hafði sagt þeim að jeg mundi kalla: *The Extension of Biology to the Stars* (Um að færa líffræðina út til stjarnanna). Tóku ritstjórnir það fram, sem jeg vissi nú raunar vel áður, að tímaritið væri þó meir ætlað til að segja frá því sem ritað væri um náttúrufræði, en til að flytja sjálfstæðar ritgerðir.

Sendi jeg síðan greinina, og hafði jeg ekki sjeð mjer annað fært en að hafa hana nokkra lengri en til hafði verið tekið. Og kom mjer það ekki alveg á

óvart, að fá hana endursenda með kurteislegum ummælum þess efnis, að hún væri ekki vel fallin til birtingar í *Nature*. Jeg skrifaði ritstjórnunum aftur þakkaði vinsamleg ummæli minn garð, og sagði, að mikil munur væri á þeim og þýska náttúruvísindaritstjóranum Poggeendorff, sem fjekk til birtingar í tímariti sínu, eina af merkilegustu vísindaritgerðum 19. aldarinnar, en hafði ekki svo mikið við höfundinn að svara honum eða endursenda handritið.

Nú veit jeg vel, að þetta sem hér er sagt, mun síst verða til að rugla mjer álit í augum þeirra, sem ekki eru enn orðnir svo rosknir, að þeir hafi öðlast sumarlegundir visku, og læt jeg það þó ekki aftra mjer frá því að segja þessa ekki alls ófróðlega sögu. En tíminn mun leiða í ljós, að uppgötvunir þessar sem nokkuð segir af í hinni endursendurritgerð, eru einmitt hið nauðsynleg upphaf til að koma mannkyðna fullkomlega á vísindabrunna. Og saga þessi sýnir, að vísitnin til vitkunar á of erfitt upphráttar ennþá. Mönnum gengur illa að sjá og meta þekkingarljó sem brugðið er upp á mjög ólílegum stað, og um efni, sem mjög ólíklegt hefir þótt að ljós færist yfir. En nokkur bót má er þó það, að ágætur Breti her lesið það út úr sumum hnum frægustu og merkilegustu spómum, að stórþýðingarmikil

við ljós á vegum mannkynsins mundi nú einmitt tendrað verða hjer úti á Íslandi.

5. jan. '43

Helgi Pjeturss.

VIÐBÓT.

Rjett er að bæta hjer nokkra við, til þess að menn ánnæli síður ritstjórum hins merka enska tímarits fyrir að hafna ritgerð minni um að færa líffræðina út til stjarnanna, eða dragi hins vegar síður af þessari neitun þeirra þá ályktun, að efni ritgerðarinnar hafi ekki verið eins þýðingarmikið og jeg hygg.

Jeg lauk núna um helgina við að lesa bók, þar sem getur um einkar fróðlegt dæmi þess, hversu erfiitt hefir getað verið, jafnvel á Englandi, og á tímum sem ekki eru löngu liðnir, að koma á framfæri ritgerð sem hefir að flytja mjög stórkost-

legar vísindalegar nýningar. Bók þessi heitir: A Short History of Science (Saga vísindanna) og er eftir Ch. Singer, kunnan fræðimann í þeim efnum. Gæti það verið gleðilegur vottur um vaxandi áhuga á sögu þekkingarinnar, að bók þessi sem kom út í júlí 1941, var endurprentuð að eins hálfu ári síðar. Þar segir frá því (s. 324—5), hvernig J. P. Joule, einn af ágætustu eðlisfræðingum sinnar samtíðar, leitaði árangurslaust til margra tímarita með grein, sem nú er talin ein af aðalvísindaritgerðum 19. aldarinnar. Loks tókst honum þó að fá greinina prentaða í einhverju vikublaði í Manchester. Hefði ritstjóri þess blaðs sannarlega átt það skilið, að nafns hans væri getið í sögu vísindanna, þó að Singer gerði það ekki í þessari bók sinni.

'43

26. jan.

H. P.

Lins

Mbl 26. feb. 1943.